

FIGYELMEZŐ

az egyetemes literatura' körében.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA**.

Második félév.

Pesten, július' 11. 1837.

2. szám.

Tartalom: Német literatura. Történettudomány. Torenó: a' spanyol forradalom' története, 17. sz. Spanyolország VII. Ferdinándtól az alkotó cortesekig, 20. sz. Drámai literatura. Ben Jonson és iskolája Baudissintól, 24. sz. — Magyar dolgok külföldi munkákban, 29. l. Literatúrai mozgalmak, 30. sz. Magyar tudós társaság, 32. sz.

NÉMET LITERATURA.

Történettudomány.

- 1) *Geschichte des Aufstandes, Befreiungskrieges und der Revolution in Spanien, vom Grafen Torenó.* 1—4. kötet. Leipzig. Lit. Museum. 1836.

A' legösszefüggőbb 's átgondoltabb munka, melly eddig a' híres spanyol háborúk' történeteiről íratott, miért is úgy lefoglalja az olvasót, hogy tovább kell olvasnia. Nem tudván, minden olvasóink úgy jártak-e mint mi, meg kell mégis vallanunk, hogy minden meleg részvételünk mellett ezen olly szerencsétlen 's hősívű nép iránt, harczainak eddigi számos leírásai rendszerint untattak, minthogy az apró hadi fogások' (coup) 's azon zavar által, mellyből semmikép ki nem igazodhatni, tűrhetlenné válnak.

Torenó gróf nagyon igazán jegyzi meg: az egész vérengző, iszonyatos harcz elmellőzhetett, 's Spanyolország' felvilágodottság' gyümölcseit szedhette volna, a' nélkül, hogy azt illy nagy áron vásárolja meg. „Napoleon tudósítva azon véleményről, mellyel iránta Spanyolország van, bátran üzte merész vállalatát, különben pedig olly tapintat 's okosság volt magaviseletében, melly a' sikert le-

hetővé, sőt hihetővé tette. Két út ajánlkozék czéljaira az idők' különbözőseibe képest. Az aranjuzei támadás előtt legczélirányosabb vala a' királyi családot Amerikába távoztatni. Spanyolország árván, 's királyaitól elhagyatva, Napoleont akkor fejedelmeül 's mint mentőjét üdvözlötte volna. Az új kormány könnyen megerősödheték, ha némi javításokat tett, a' nemzeti büszkeséget kímélte, néhány régi szokást 's szükség' esetében bizonyos előítéleteket is meghagyott volna. Szerencsés gondolatja volt tehát Napoleonnak ebben találni a' legbiztosabb eszközt, mellyel Spanyolországot hatalmába kerítse, de nagy oktalanság, miután első tervét a' körülmények megbuktaták, nem az egyetlen, számára fennmaradotthon nyúlania, melly Ferdinand' összeházasításában egy császári vérből eredt fejdelemnővel, olly kedvezőleg ajánlkozott. Védenczében hódolóbb 's tisztelet-adóbb királyra találandott, mint egyikében testvéreinek. Olaszországba utaztakor Napoleon még nem hagyott fel ezen szándékkal, hanem megtartá azt egy ideig. Portugallia' példája később azon gondolatra vitte, ismételni azt, mi neki a' szomszéd tartományban olly jó szerencsét adott. A' várak' megro-

hanása, ellent állás nélkül, hadainak belső tartományba nyomulása megerősíték ezen veszedelmes tervet, 's mihelyt ezt elhatározá, semmi őt többé attól el nem mozdíthatá.“

Minthogy a' szerző spanyol, így nem fog senkinek eszébe jutni munkája' hazafiúi irányáról kérdést tenni. A' spanyoloknak azon kétségbe hozhatlan elsőségök van, hogy őket hazaárulásra képeseknek tartani nem lehet, literatúrájuk nem mutathat elő könyvet, mivel, fájdalom! Németország elárasztva van, mellyekben a' haza 's annak tusakodásai kigunyolva, 's az ellenség megdicsérve van. „A' 2dik májusi események' híre mindenütt borzadást terjesztett. 'S midőn a' lemondások, hűtlenségek 's a' bayonnei gyalázatos esetek a' népnek tudtára jutottak, a' neheztelés és harcz' felkiáltása, mellyet a' tartományok fővárosai bámulandó elszánással emelének, minden tanya, falu, város által viszhangoztaték. Aszszonyok 's gyermekek, ifjak és öregek haragtól 's honszeretettől lángolva hangosan 's egyértelműleg gyors, teljes, 's rettenetes boszút kívántanak. Spanyolország úgy szólván, erősnek, hatalmasnak, merésznek születék újjá, 's forrongó, felkelt, boszút lihegő tartományai úgy mutaták magokat, mint Vellejus Paternus festi, tam diffusas, tam frequentes, tam feras. Minél váratlanabbak 's erősbeke valának a' megbántások, annál rémületesb 's rendkívülibb vala a' köz lelkesedés. A' történetnem mutat nagyobb példáját egy illy gyors, egyakarató felkelésnek idegen becsapás ellen. Mintha meggondolt terv, felsőbb értelem vezette volna e' dicső elhatározást, felkelének többnyire a' tartományok önként 's csaknem egy napon, a' nélkül hogy néhánynak a' többiek' fölkeléséről legkisebb tudomása lett volna, 's mindnyája egyenlő lelkesedéssel, egyenlő hősiséggel.“

Illy szellemben 's stílusban van az egész történet írva. A' honszeretet egyébiránt nem gátolja a' szerzőt a' spanyolok' részéről elkövetett hibákat észrevenni. Különös szigorún itél a' vezérek felől, és sajnálja, hogy honfiainak' lelkesedése gyakran ügyetlen vezérekre volt bízva.

A' hadi munkálatok' olly nehéz előadásában a' lehető legnagyobb világosságra törekedett a' szerző, tekintettel volt a' katonai érdekre, a' nélkül, hogy a' nagy harcz' nemzeti 's political oldalait valaha szem elől elvesztené,

mint az p. o. a' következő megjegyzésből világos: „Sokan kétlik, Saragossát védeni kellett volna-e vagy nem; mások több okkal kárhoztatták, hogy körfalai közt olly sok had tartaték meg. Minden bizonynyal vissza kell vala utasítani, kik a' tuledai ütközet után menekedtek oda, 's magokat az eleinte benn levő 14,000 — 15,000 emberre szorítani. Ezen hadi erő, kapcsolatban a' lelkesedett népséggel, elegendő lett volna az ellenségre hatni 's azt Saragossa' falai előtt sokáig feltartani. Azonban okosnak és hasznosnak tartjuk azon elhatározást, hogy a' várost védeni kell. A' Saragossa' első ostromakor nyert borostyán olly fényessé tette ezen város' nevét, hogy annak hirtelen feladása a' nemzetet elcsüggesztette volna. Másfelől Saragossa' ellenállása akadályozá nemcsak több tartományok' elfoglalását, 's csökkenté az ellenség' rettentő seregeinek harczszomját, hanem azt is megrátolá, hogy azon férfiak, kik Saragossa' falai megett olly sok vitézséget mutattak, csekély tapasztalásokkal vakmerőn a' harczhoz szokott francia hadakra menjenek, kivált midőn a' köztürlenség gyakran kényszeríte bennünket oktanulni ütközetet merni.“ Nagy népháborúban nagyelkü tettek, mellyeknek roppant erkölcsi hatások van, 's halhatlan hírt hagynak fenn, többet érnek, mint csupa mathematicailag kiszámolt hadi munkálatok.

2) *Spaniens Schicksale in der neuesten Zeit von der Rückkehr Ferdinands VII. 1814 bis zur Einberufung der constituirenden Cortes. Von *r. Leipzig. Fest, 1836. 8r.*

Minden bajt, mellyet Napoleon' herontása okozta, elfeledünk a' spanyol nemzet' vitézsége mellett, annyival inkább, mivel ez jó sikerrel koronáztaték. Spanyolország' története addig tragikai, de szívörvendezettő, magas. Azért tesznek a' bekövetkező események annál barátságatlanabb benyomást. A' nép-lelkesedés' és szabadságharcz' magasáról olly egész váratlanul hajtatunk az önkény', cselek' és árulások' alacsonyságába, hogy alig foghatni meg, mint vala illy átváltozás lehetséges.

A' névtelen szerző nem kimélte nehéz és enyh-nem ismerő fáradságát az új kor' átokterhelte uralkodását összefoglalva előterjeszteni 's a' történet' fonálát kifejtteni a' zavart 's ellenmondásos tudósításokból. Különben álta-

lános körrajzokkal elégszik meg, mérsékelt nagyságu kötetben. A' legapróbb taglalatokba nem ereszkedheték mindenhol, annál kevesebb közölhetett actákat, mellyek közül a' legfontosabbak, a' diplomatiák, megszerezhetlenek.

VII. Ferdinand semmi által nem tünteté még ki magát, mint ön apja elleni könnyelműség, 's Napoleon' ellenében pulyaság 's buzgóság által. Míg mindenre ráállta, mit Napoleon kívánt tőle, ki előtt csúszva hízkeltek, népe megmenté számára a' koronát. De mit csinált hazajövele után? Biztatá a' cortest, kik javára mindent tettek, szép szavakkal, míg a' papság 's köznép között nagy párt felől vala bizonyos 's még a' hadi sereget is legyőzte ígéretekkel (melly a' cortesre haraguvék, mivel nem tudta neki a' szükséges zsoldot megszerezni). Majd fölfüggeszté a' cortest, a' szabadság' minden emlékét megsemmisíté, a' nemzet' szobrának fejét nyílt piaczon annak módja szerint leütteté, az eltörlött klastromokat visszaállítá valamint a' véres inquisitiót is, a' fiatal haditiszteket nemespróba aláveté 's abból kizará a' polgári vitézeket, a' híres guerillavezéreket, kik hallhatlan tetteket végeztek 's évekig túrték királyokért a' legnagyobb veszélyt és fáradságokat, csupán hivatalbeli reménnyel biztatá az újra föllállítandó ó divatu katonaságnál. Mina' kevély lelke fölhaborodott az illy szörnyű hálátlanságon; — neki futnia kellett. A' mörögöt hohérpallos érte, melly ezután szünetlenül dolgozék 's a' nép legnemesebb fejeit áldozatként emészté el. 1815ben 51,000 honfi ült fogoly gyanánt, köztök sok nemes asszony és szűz, kik apáczaklastromokban testileg is fenyítették. Egy a' keresztényi szelidségről szavalni merő pap pusztá szigetre száműzeték, hogy ott tanulja meg Krisztus' tudományát. Porlier összegyűjté az elégedetleneket, de megvereték 's megfojtaték. — Mivel pedig a' hadisereg reményeiben egészen csalatkozék, gond nem lévén reá, az ország' jüvedelmei mind a' templomokra fordítattak 's a' hadiseregnél is kinzó politia állítatott föl, a' legjobb katonák gyanúval 's kivégzéssel illettettek stb., a' sereg ismét a' hajdani corteshez szíta, megbánván előbbi oktalan meghasonlását. Ennek következése lön az 1820ki forradalom. Mit a' király az új cortes' vezérlése alatt tön, arra kényszerítve volt; de az charac-

terét festi, hogy annyira megalázta magát a' fölhevültek előtt, hogy sept. 30. még amnestiahatározatot hirdetne, 's oct. 1sőjén már az eddigi uralkodás' minden rendeletét eltörlé, 4. minden szabadelvűek' száműzése következék legkiáltóbb ellentételben az 5 nap előtt kiadott határozattal. 25 lábnyi magas diadalkocsin ment Madridba be, emberektől vonatva. A' diadal íven ez állt: „Mind szaladjatok, kik a' királyhoz nem valátok hívek!“ Királyi szabadosok alakítottak, egy nagy szer az önkény' újra megerősítéséhez. A' legalsó köznépből választva, egyedül fegyverkezve, papoktól vezérelve, ezen csapatok határtalan erőszakot gyakorlának az egész országban 's minden nekik kijeleltet meggyilkoltak. Sok ezere csak a' szökésben találtak menedéket. Az öldöklés ünneppé emelteték. A' király nagy summát szánt Riego' elvesztésének ünnepítésére.

Az önkényes hatalom' győzelme teljes lévén 's az alkotmányos párt egészen leveretvén, a' diplomacia, még Oroszország is, azt kíváná, hogy az öldöklésnek vettessék vég, — 's a' minden nagyobb erő előtt meghunyászkodó férfi engedelmessé. Ekkor testvére Don Carlos folytató az elhagyott rendszert a' papság 's a' királyi szabadságosakat vezetve, Calomarde miniszterrel és a' Trappistákkal, a' királylyal ellenhatásban lépve, mi annál természetesebb vala, mivel a' király köszvényben szenvedé. A' győzők' meghasonlása táplálta a' győzöttek' reményét; Empecinado fölkelt, de megveretve megfojtaték, a' guerilla-rendszer' híres alkotója, kinek Ferdinand mindenek fölött köszönheté koronáját. A' szabad elvűek' törekvése természetesen a' don Carlos' pártján lévő ultráknak szerzendé meg a' túlnyomást, mivel a' királynak reájok kellett volna támaszkodni: ha az öreg köszvényes király' negyedik házassága minden várakozáson keresztül nem vágott volna. „Már julius' 20dikán megtudta az udvar, hogy a' szép, fiatal, életvidor Christina Maria, nápolyi hercegné, választaték, ki a' testben lélekben gyöngye férjen olly befolyást nyere, millyent az udvar az előbbi háromnál még nem látta. Két szerető, kik a' királyt eddig vezeté, a' Pepa Malagurza 's Salcedonak, a' királyi kegyencznek szép neje, gyorsan el voltak mozdítandók. Majd híre futott, az ezen házasságot minden módon gátolni akart apostoli párt' nagy boszúságára, hogy a' fiatal királyné terhes, minél fogva a' király annyira

kötte volt a' szerelem' rózsabilincseivel, hogy a' legsúlyosb lépést tette, melyet valaha mérészhelhet. Fölfüggeszté a' salica törvényt, melly a' törzsökébeli nőket elzárja a' tróntól, míg férfi örökös él. Így Don Carlost akkora is kiakarta a' trónra jutásból zárni, ha neje hercegnét szülné. "Ezen lépés engesztelhetlenné tévé a' két testvért. A' liberálok reményt építettek rá, Don Carlos pedig a' király' nagy betegségét talapvetésre használá. Az eszméletlen királylyal a' practica sanctiöt visszavette, a' királynét nagy fenyegetéssel elmelőző 's már uraságának örült. Ekkor a' király ismét fölgyógyult, megtuda mindent, iszonyú haragjában testvérét számüzé 's a' megsértett királynét uralkodóvá tette. Ezóta mérséklés lépe be a' liberálok iránt, noha reményeik épen nem teljesítettek. Végre meghalt a' király.

A' királyné' további uralkodásáról így szól röviden 's jól a' szerző: „Az életvidor királynénak, ki Ferdinand' végintézete szerint, leánya' nevében egy uralkodási tanács' segedelmével vala uralkodandó, szabad választása volt vagy az elhunyt' értelmében kormányozni, azaz az apostoli párt karjaiba dűlni 's ezt don Carlostól elvonni, vagy a' liberálokhoz áttérni. Az első dolog az elhunyt'nak sem sikerült soha, az utolsóbb párthoz nyilván állani (Christina) nem bátorkodott; ennek következése pedig azon szerencsétlen ingadozás lett az akarás és nemakarás, a' menés és maradás között; azon bosszantó juste milieu, melly a' polgárkirályság alatt jöve Franciaországban létre, melly által ugyan eddig Europa' külső békéje föntartaték, de semmi nem végeztetett, mi a' jövődőség' tekintetében bizodalmat adhatna.“ Ezen zavart állapot' minden bajához járult még a' közpénztárok' egész kiürülése, a' cholera 's a' vaszk tartományok' lázadása, melyet Don Carlos tulajdonhasznára fordíta. „Ha Don Carlos mit sem birt volna előlegesen, mégis tiszta erős akaratu volt 's bizonyos céllebegett szemei előtt, de Madridban egyre dolgozott a' pártvita, a' cselek' szövevénye, az akarás és nemakarás, az adás egyik kézzel, a' vevés a' másikkal, 's az iszonyu financia szükséggel együtt minden erőt megbéníta, mellyek a' carlista lázadás' elnyomására megkivántattak, noha — egyesén 's fölösztva hozatván mozgásba — sokkal nagyobb áldozatokkal terhel-

tették az ország, mint gyors, concentrált cselekvésmód mellett szükséges lett volna.

A' súlyegyen' minden eseteken keresztülménő törvénye szerint a' királynében annál nagyobb oda hajlást veszünk észre a' liberálokhoz, minél szerencsésebb don Carlos; mellynek a' dynastia-vitán túlra terjedő természetes következésesei lesznek. Jól jegyzi meg a' szerző: „Illyen a' dolgok' állása, mennyire a' naponként egymásnak ellentmondó újságtudósítások után itélhetni, 's nem meri senki meghatározni ezen drámának kifejlését. Csak az látszik ki, hova vezet a' despotismus: anarchiához; hova a' vakbuzgóság 's bigotteria: a' hitetlenséghez, minden szent' megvetéséhez. Barcelonában a' szerzetesek fölszóltattak, hogy az elesett bikákért olvassanak misét! Különbén Spanyolországban a' lelkész uralkodott, azután jött a' király mint második személy. Ó parancsolá, hogy kiki tegyen, 's kiki tön. Ezen természet elleni erő megvetés és üldözés által boszúztaték meg, annyival nagyobb fokon, minél túlcavartabb amaz volt.“ A' nyers jesuitismus és nyers voltaire-ianismus között soká fog még Spanyolország ingani, míg a' két szélsőséget meggyőzendő, 's fogna bizonynyal ingani, ha újjá születése idegen erőhatalom által meg nem gátoltatnék.

4.

Drámák.

- 1) *Ben Jonson und seine Schule, dargestellt in einer Auswahl von Lustspielen und Tragödien, übersetzt und erläutert durch Wolf, Grafen von Baudissin. 2. rész, 2. réztáblával. Leipzig, Brockhaus. 1836. XLVIII és 444 's ismét 536 lap. nagy 8r. 5 1/2 tallér.*

Minél mélyebben hat az ó angol drámai literatura' tanulása a' németre, annál inkább megvalósul Schlegel' és Tieck' ismételt állítása az angol játékszínről, hogy t. i. Shakespeare' idejét kell a' mai dráma' kifejlése' legfontosb időszakának tekinteni; hogy az erre nézve nem más, mint Pericles' kora volt a' görög tragoedia' kifejlésére nézve. Shakespeare ugyan maga elegendő annak megmutatására, mert drámai teremtő ereje, mélységére 's gazdagságára nézve, a' többi egész drámai literatúrával fölér, de az ő föltünése csak középpontját teszi a' productivitas' azon idejének, melly az angol játékszint teremté, 's hogy ezt megmagyarázzuk, 's történeti je-

lentéséhez képest megfoghassuk, át kell az ezt megelőző 's közvetlenül követő időre pillantanunk. Mint Homer' eposa nem egy csapással érte el tökéletességét, valamint azt egy költészeti időszak előzte meg, valamint annak előteremtésén a' népszellem dolgozott 's azon szellem a' megelőző 's körülvevő tüneményekben tükrét találta, szint úgy Shakespeare lángelméje is nem egyszerre szökött elő Minervaként Jupiter' fejéből; hanem az idő teremté geniusát, az fejtette ki a' szabad néperő' költői irányából. 'S ez időszak nem csak Shakespeare-t teremté, hanem vele egyszerre más, ámbár kevesebb hatalmas szellemeket is, mellyek ugyan mint holdak vevék az ő költői erejét körül, azonban azok is szükségkép hozzá tartoznak a' rendszerhez, sőt csak ezek együtt, teljes összességükben tüntetik eléggé ki teremtőjük' célját és dicsőségét. Az angol' dráma legrégibb idoma, mellynek helyegét még Shakespeare' első szüleményei is hordják, ismeretessé tétetett nemcsak Németország, de egész Europa előtt Tieck' sokszoros iparkodása által az ő angol-játékszin körül, névszerint „Előiskolájában Shakespearehez.“ Baudissin gróf' szorgalma által pedig, ki Shakespeare' fordítójaként lépe föl a' Schlegel-tiecki kiadásban, az angol drama' shakespeare-utáni fejlődésére jut előnkbe, úgy hogy most egy eléggé bezárt egészét bírunk e' munkákban. Schlegel hajdanában fontosság nélkülének nyilvánítá az illy fordítási vállalatot, de a' következés megczáfolta őt, sőt megmutatá, hogy Schlegel' ítélete „a' drámai literaturáról 's művészetéről tartott leczkiben“ sokféle tekintetben egyoldalú 's nem biztos. Mert noha az utóbbiak' drámáiban nem látható is Shakespeare' gicászi törekvése, ki a' világszellemet a' színpad' szűk térére tudá búvóltni, mégis egyre munkás bennök azon szabadsági szellem, melly az angol színpadot olly nagygyá tette, 's mi egyre tanulhatunk belőle. Ugy, mint akkor, soha sem kedveze a' drámának ezen szabadság. A' politikai szabadságot kivitt angol nemesség örvendve látá a' lélek' szabadságát virágozni 's növekedni a' drámai költésben, 's védé azt mint nemzeti jót. Gáttalanul ereszkedheték ki a' költő az emberi akarat és cselekvés' egész mezejére; az életbeli cselekvőerőt az indulatok' egész hatalmával festheté, pedánt szokások, félénk vagy tán alacson és leméltatlanító tekintetek'

korlátai nem állottak ellenében; mint maga az élet, úgy a' költés is bátor és izmos, teremtő 's vállaló volt, a' valódi emberiség' képe. Ezen szabadság, az való, nyerseségből fejlődött ki; az ő angol színpad zabolátlan mint a' néperő, de ezen természeti állapot nélkül soha sem is lett volna azzá, a' mivé lett; a' cultura-történet' menetele által határozatlik meg, hogy azon állapot kikerülhetetlen, sőt átélendő 's meggyőzendő, mint kiki kamasz éveit átélni kénytelen. Hiszen Goethe és Schillernél, 's még újabban Grabbenél, ugyanazon tüneményt láttuk; a' szellem' energiája csak a' character' természeterejéből fejlik ki. Nem kell tehát buta góggal azon durva idő fölé képzelni magát, hanem inkább el kell merülni annak vizsgálatába, — 's a' német drámai literatura is csak illy módon verekedhetik ki lassú vegetatiói állapotjából. —

Baudissin gróf kiválasztása Ben Jonsonra, Fletcher és Massingerre terjed, 's dicséretére mondható, hogy igen vigyázva bánt a' dologgal. Massinger' derék talentuma igen meglepő módon tűnik előnkbe, míg különben alig volt ismeretes, — Ben Jonson' és Fletcher modora is igen szabottan mutatkozik. Schlegel oktatásaiban igen fölülegesen 's tulajdonkép mint nem fontos emberrel bánt Massingerrel, de milly különböző most róla az ítélet! Massinger remekel a' szenvedélyek' előadásában, Shakespeare mellé állítható e' tekintetben, Schillert pedig nagy fokon fölülmulja. Drámáiban a' characteristica is gazdag és hatalmas, az elme' gyöngédségében szinte nem enged annak, 's csak a' tragikai művészet' magassága, 's az irány' mélysége hibázik nála, hogy amazzal tökéletesen vetekedhessék. Tíz évvel születék Shakespeare után, 's Ben Jonson' nézetei 's mívizlése, mellyek Shakespeare óriási szellemét meggyőzők 's majdnem félre szoríták, ő rajta is uralkodtak. Ezen tudós de azért igen is száraz és szűk költő örökös ellenkezésben volt Shakespearevel, mindig csufolá annak óriási 's neki ostobaságnak tetsző törekvését, az emberi szellemet teljes hatalmában 's kifejezésében kimeríteni mint történeti tüneményt, York' és Lancaster' örök jájáról, ostoba ábrándozókról és tengeri csodákról beszélve, a' publicumot pedig intve, hogy az illy regényes ízetlenségek helyett inkább emberi tettek és characterek' mutatásában gyönyörködjék, mellyek által az angol

dráma' második irányát kezdé meg, melly' a' tragoedia' magasságáról a' polgári nézőjáték' sima aljasságához, a' cothurnustól a' soccus-hoz ereszkedék 's a' közönséges élet' festésében költészete' középpontját találta. De Massinger valódi költői talentumának e' mezőn is jeleset kelle adnia, ő nem mulathata rajta lelkesítés nélkül. Regényes drámát teremte elő, félig történetit, félig a' szokott közönséges életben gyökerezőt, benne pedig a' legmélyebb érzéseket olly helyzetekben és cselekvésekben tudta rajzolni, mellyek ideje' valóságának legjobban megfeleltek. Olly nemű a' Baudissinfordította két szomorujáték: „A' boldogtalan nászajándék“ 's „A' milánói herceg.“ Az elsőt jelesnek mondhatni, mind a' characteristicára, mind különösen a' pathossal való bánásra nézve, 's mégis elég helyzetekben fejlődik ki. A' férfi-character' hatalma benne a' legszebb árnyalatokkal dicsőítetik, a' tragikai összeütközés pedig igen mesterségesen hozatik magok a' characterek által elő. A' milánói herceg-ben leginkább a' szerelem' hatalmát mutatja meg, mély jelentésében az érzés' számára, de egyszerűs mind túlingerlettsége gyöngeségében. A' tragica motivatio itt kevésbé természetes és igaz, a' characteristica is gyöngébb mint a' boldogtalan nászajándékban, ellenben a' szerelmes jelenetek magas költői becsüek. Szintolly jeles Massinger a' vígjátékban, Fletchert, annak tulajdonképi képviselőjét, az idea' mélységében 's a' gondolatok gazdagságában fölülmulja. Ezen, Ben Jonson alkotta, vígjáték középhelyet foglal el a' comicum és tragicum között. Főérdeke mindig a' szenvedélyek' festésében fekszik, mellyek egészen rendes helyzetekben forognak, de előtünk igen nevezetesek azon vakbátorság miatt, mellyel egészen különböző életsphaerákat érintenek meg. Benne szintugy bámulandó a' kifejlés' szabadsága, mint a' tragoediában. A' comicum ellenben számunkra igen alárendelt becsü, mert többnyire aljassági szennyből 's a' nemi viszonyok' tragárszerű előmutatásából áll. Massinger legtisztább e' tekintetben, Fletcher legpiszkosabb. A' polgárnő mint dráma“ (The City Madam) az elsőtől kétségkívül legjeles a' Baudissinfordította vígjátékok között, a' mostani kívánatok mellett is remeknek mondható. Egy a' ladyságig fölfuvalkodott kalmárnő' hiusá-

gának megbüntetése igen mulattatólag 's a' legélénkebb characteristicával festetik benne, az idő' erkölcesei pedig éles gúnynyal és sok elménczséggel ostoroztatnak. A' patheticus érdek egyszersmind mély lélektudományi igazsággal adatik elő Lucas' személyében. — Massinger második vígjátéka: „Új mód a' dóságot kifizetni“ ellenben egészen Fletcher' modorához simúl, azaz azon nemű vígjátékokhoz, mellyekben a' comikai érdek a' pathetical elött egészen a' háttérbe vonúl, mellyek komolyságnak nem komolyak, tréfának nem elég vigak, nem húsok és nem is halak, ingerök pedig a' szenvedélyekbeli bánásban 's a' dialog' képzésében áll. Az idea bennök többnyire elkoptatott, cselekvés és helyzetek nyujtvák, unalmasok, a' characteristica erőltetett, természet elleni, de az egyesek' kivitele jeles, úgy hogy az illy darabokat gyönyörködve 's haszonnal olvashatni, mivel lelkesen vannak dolgozva. — Fletcher' vígjátéka: „A' bátya“ egészen illy nemű: az egészben kellemetlen, egyesekben remek. „A' spanyol pap ellenben a' comicum' zabolátlan szemtelen elemében forog, hol Fletcher legjobban honosnok érezi magát. Egy vén szerelemföltő 's szép nőt bíró ügyvéd' rászédése legmulattatóbban iratik le benne, a' humoristicai elem leginkább kitűnik. A' characteristica olly élénk, mint a' helyzetek és cselekvés forogó 's gazdag, csak a' comicum' mértéke adatik igen gorombán. Minden esetre azonban egyik Fletcher' legjobb darabjai közül. — Ben Jonson' modora igen pontosan leirható; 's olly tudós, ki abstractiók után költ. Fölvesz némi vétket, némelly divatos bohóságot, ezekhez ábrázoló személyzeteket képez 's lepedántabb módon 5 felvonásba betakarja a' dolgot. Mindig dicsérendő mégis a' tárgy' lelkes előadásáról, de minden idomai nál hibázik a' költői életerő; azok nem egyesek igen közönséges jelenetek' tudós kidolgozásánál. — „Az Alchimistá“ban a' könnyen hívést csufolja ki, 's az astrologus csalók altali rászédetést, az illy alchimisták cselekvésmódját nagy tudománnyal 's néha nem humor nélkül festve. „Az ostoba ördög“ valódi humoristicus darab, Macchiavell' egyik novellájából véve, 's azon ideát fejt ki, hogy az ördög, ha kényszerítettnek az emberek között élni, azoknak vétkei, gonoszságai, 's ostobaságai által annyira fölülmultnak ér-

zené magát, hogy ki nem ismerné, hanem meggyőzöttnek vallaná magát. Ha Ben Jonson elég humorral bírt volna ezen tárgynak egész ironiávali kidolgozásához, jeles, általános jelentésű vígjátékot készíthete belőle, de mint ő adja, száraz abstractummá válik és unalmas lesz. A' tárgy méltó volna egy valóban humoristicus költőtől újra munka alá vétetni. Edmorton víg ördögével együtt fontos járulmányt képez a' Gonosz' költői leírásához 's nevezetesen a' Faust-regé' ideakörének számára igen nevezetes toldalék. — Az említett 8 darab teszi Baudissin' fordításának tartalmát, melly nyelvbeli tekintetben igen dicsérendő. Egyszersmind folyó 's hatalmas; az eredetét híven 's ízléssel adja. Kijelelendők még az igen tanulságos magyarázatok, az előszó, a' Colliertől vett időszaki átnézése az angol színpadnak kezdetétől fogva Cromwell' idejéig; köszönetet érdemel az ó angol theatrum' hozzá mellékelte rajza is. Kívánandó még, hogy Baudissin több angol dráma' lefordítására adja magát, és pedig úgy, hogy a' jó darabokat egészen, a' középszerűekből pedig a' jobb eredeti helyeket fordítaná le kivonatként, mint már Regis kezde a' Shakespeare-Almanachban Middleton' „*Quinboroughi Mayor*“ ával, — úgy hogy abból az angol dráma teljes átnézése kerekednék. Így lényeges haszon háromlanék a' teljes összepontosított előadásban szükölködő német literatúrára.

Magyar dolgok külföldi munkákban.

— Schneller' hátrahagyott munkái' Münch által szerkesztett gyűjteményének most megjelent 8d. kötetében a' bennünket is igen közléről érdeklő „ausztriai történetek“ 1526—1711ki szakasza foglaltatik, vagyis az ismeretes „Einfluss Osterreichs“ első kötetének második javított kiadása.

— Schels J. B. major, ismeretes munkájának: „Geschichte der Länder des österreichischen Kaiserstaates“ tizedik kötetét adta ki most Bécsben, Heubnernél (1837. n8r. 312 l. 2 ft. 40 kr.), melly a' „Neueste Geschichte“ első kötetét foglalja magában e' külön czim alatt is: „Kaiser Leopold II. Geschichte Osterreichs unter seiner Regierung.“ A' magyar dolgok a' czim szerint nem tartozván szorosán a' szerző' tervéhez; azoknak koránt sem jutott az a' figyelem, mellyet fontosságok, 's a' kedves emlékezetű fejdelem' erkölcsi érdeke is kíván.

— Bucholz' „I. Ferdinand“jának hetedik kötete is megjelent: „Geschichte der Regierung Ferdinands I. Aus gedruckten und ungedruckten Quellen von J. B. von Bucholz.“ (Bécs, Schaumburg, 1836. n8r.). A' jelen kötet 1562ig terjed; 's felette számos, új és nevezetes adatokat közöl a' török háborúról, 's a' magyar és erdélyi viszonyokról. Martinuzzi' vég dolgai 's catastrophja igen bőven adatnak. A' szerző' több oldali elfoglaltsága mellett is e' munka honi történetinkre nézve egyike az újabb kor' legnevezeteseb jeleneteinek, mert nem csak forrásokból van dolgozva, hanem a' bizonyító helyek is folyvást eredeti mivoltokban közlölvek; minél fogva, feltevéen azoknak hitelességét, minden tárgyismerő az író' nézeteitől függetlenül veheti hasznokat.

— Érdekes ránk nézve Dr. Försternek, a' „Wallenstein“ dicséretesen ismert szerzőjének, legújabb munkája is: „Die Höfe und Cabinette Europa's im 18ten Jahrhundert. Von Hofrath, Ritter Dr. Fr. Förster. Mit einem Urkundenbuch.“ Első és második kötet. (Potsdam, Riegel, 1836. n8r. 5 ft. 30 kr.). III. Károly királynak' időszakát festi az, háborúit, politicáját, az udvari és népeletet, diplomaticai hűséggel, philosophiai áttekintő szellemmel, lelkes ecsettel. Felette sok tanulni valók benne.

— Schott Arthur folytatja Lewald' Európában a' „magyar nemzeti képeket“. A' II. kötet' 8d. füzetében megjelent cikkely egy oláh lakodalmat tárgyz, 's egy csinos kőrajz kíséri.

Literaturai mozgalmak.

— A' Tudománytár' második évnegyedi kötete elkészült. Az értekező részben először is a' népnevelésről szól Briedl Fidé, tartalmasan és lelkesen; dr. Vállas Antal két mennyiség tudományi tételt fejteget; következik pápai prof. Tarczy Lajos' elmékedése a' polgári büntetésről; majd a' szanszkrit nyelv' ismerete, néhány historiai adatok' előrebocsátásával, grammaticai szempontból, a' betűformák' metszett táblájával 's egy szótárkával, Részó Ensel Sándortól. Kállay Ferencz folytatja az 1835ben megkezdett „törvények' és szokások' hasonlatossága“ fejtegetését; itt nevezetesen a' párviadalról, vagy mint a' szerző inkább szereti, bajviadalról szól, előadván az azt illető hazai, külföldi adatokat, végül annak eredetét az ősz korban, származatát 's elterjedését. Dr. Mocsy Mihály egy figyelemre méltó értekezésben a' villányosságot (eddig: villanyosság volt) nyomozza az

életműves lényekben; 's a' szerkesztő, Luczenbacher János, egy okleveles toldalékkal, 's egy az első 's második kötetre szolgáló igen haszonvehető és bő név- és tárgymutatóval (index nominum et rerum) rekeszti be e' részt. A' gazdag tartalma literaturai szakaszról, legközelebb, a' maga helyén, bővebben.

— Bécsben legújabbán megjelent: Az erdélyi püspökről polgári tekintetben, értekezik Fogarasy Mihály, hittud. dra, károlyfejérvári tisz. kanonok, cs. kir. udv. káplán, Bécsben a' felsőbb papi intézet' igazgatója. Bécsben, Strauss Antal' özv. bet. 1837. 8r. 106 lap. A' szerző az erdélyi püspöknök kormányzékai tanácsosságát védelmezi historiai okokkal, 's az ellenkezők' állításait igyekszik megczáfolni; végül még a' papi hatalom' befolyásáról szól a' világi kormányba. Legérdekesb, az adatok miatt, a' történeti rész, hol az erdélyi püspököknök reformatio előtti nevezetességéről, azoknak a' nemzeti fejlődnek alatti állapotjáról, 's a' kétszeri eltöröltetése után visszaállított püspökség' politikai helyzetéről értekezik. A' könyv nem árultatik.

— A' Tudományos Gyűjteménynek most megjelent aprilisi kötetében többi közt Horváth Zsigmond berekeszti a' csillagok' ismertetését; egy névtelen a' festő növényekről szól gazdasági szempontból, 's Holéczy, érdekesen, a' templariusokról, egy Szokolyán találtatott, ezeknek tulajdonítható pénznek a' nemz. museumhoz küldése' alkalmazásával. Kállay Ferencz, rendes tagja az academiának, végre a' dr. Balogh Pál' philosophiai pályairatáról (l. Figy. 17d. sz.) közli hivatalos véleményét, mellyet 1834ben az academia' elébe terjesztett. — A' „Koszorú“ Gray Tamás' ismeretes elegiája' fordításának utánnyomását közli. (Szerzője ennek Deák Zsigmond, ki azt Rómában, ha nem csalatkozunk, 1828ban, Srétben adta ki).

— Ma g d a P á l szarvasi rector-professor 's m. t. t. lev. tagja, „az embernek eredeti formájáról“ szóló ('s Trattnernél 4rétben kinyomatott) tudós programával hívta meg a' szarvasi evang. gymnasiumban tartandó közvizsgálatra az intézet' pártfogóit.

Maros-Vásárhelyt, a' ref. collegium' bet. megjelent: „Erdély' historiájának rövid átnézése, a' régi időtől fogva mostanig; különböző (1) lakosai; különböző (2) elnevezése; és különböző (3) uralkodói; a' különböző (4) időszakaszok szerént. Szerzette Bélteki Nagy Zsigmond (orvos dr., Marossszék' r. orvosa)“. Egy folio táblán, 1837. —

Nem egyéb pusztá nevek' sorozatánál, 's ha ez historia, úgy a' czím jó. Történeteknek, tetteknek itt hírók sincs.

— Landesnél Pozsonyban legújabbán megjelent: A' jó birkásmester. Balvélekedéseknek megvívására és tévelygéseknek megjavítására honfiainak ajánlja a' szerkesztő. Ára 24 kr.

— De á k literaturánk' legújabb bővülése: „Mangin C. notitia ordinum equestrum qui nunc florent. In usum statisticae amicorum, ac imprimis juventutis litterariae oblectamentum“. n8r. Pest, Trattner' bet. 1837. 120 l. 1 ft., vel. 1 ft. 20 kr. ep. — A' lovagrendekről, 's az ifjuság' számára, valóban nem lehetett célirányosb organumot választani, mint a' szerző Róma' nyelvében választott.

Magyar tudós társaság.

— Az amerikai philos. társaság a' magyar academiával kötött viszonyainál fogva, folyvást közli ezzel nyomtatott munkáitait. Legújabbán, jul. 3d. értekezései' ez idén megjelent kötetét küldötte be. Czime: Transactions of the american philosophical Society, held at Philadelphia, for promoting useful knowledge. Vol. V. — New Series. Part. III. Philadelphia, 1837. n. 4drét. XV és 347—482 l. Foglaltatik benne 13 cikkely, kivétel nélkül mind természet és műtani. — Az edinburghi kir. társaság is megkezdte actái' közlését a' legújabb kötet' megküldésével: „Transactions of the Royal Society of Edinburgh. Vol. XIII. Part. II. Edinburgh, 1836. n. 4drét. VIII és 315—626 lap, öt rézmetszettel, 's a' társaság' rendszabásaival nyolcz lapon. Kilenecz cikkely közül 8 természet és műtani, az utolsóban a' latin nyelvnek egy nem-hellen forrásáról értekezik Williams az edinburghi academia rectora.

A' nagyenyedi casinói egyesület, a' magyar academia' alaptókéje' nevelésére, tiszteleti tagjához gróf Széchenyi István urhoz, száz váltó forintot küldött. Ez Erdélyben e' köz nemzeti intézetünk iránt serkedő részvét' harmadik példája. Az első alapítás Bölöni Farkas Sándoré volt; a' második a' kolosvári unitarium collegiumbeli ifjuság' olvasó-egyesületeé (A' m. academia' igazgató-tanácsában két erdélyi ül, a' rendes tagok közt egy, a' levelezők közt tizenkét erdélyi van).

Legújabbán Perlaky Dávid bezi ev. pred. „Történeti adatok“ czimű munkáscájából ötven példányt küldött a' m. t. társasághoz, hogy az azok' eladásából bekerülendő pénz az alaptóke' nevelésére fordíttassék. Ára az említett könyvnek 20 kr. cp.